

РЕЦЕНЗИЯ

от проф. д-р Мария Семерджиева, дм

Декан на Факултет по Обществено здраве, Медицински университет-Пловдив

Член на Научно жури съгласно Заповед № Р-109-484/20.07.2018 г. и определена за официален рецензент със Заповед № Р-109-517/02.08.2018 г. на дисертационен труд за присъждане на образователната и научна степен „Доктор”

Професионално направление: „Обществено здравеопазване”, специалност „Управление на общественото здраве”

Автор: Златинка Лечева Георгиева

Форма на докторантурата: самостоятелна подготовка

Тема: „Състояние и стратегически насоки за превенция на професионалния стрес при болничните медицински сестри”

Научни ръководители:

Доц. д-р Лора Христова Георгиева, дм – Медицински Университет „Проф. д-р Параскев Стоянов” – Варна

Проф. Мими Георгиева Стойчева, дм - Университет „Проф. д-р Асен Златаров“ гр.Бургас

ОБЩО ПРЕДСТАВЯНЕ НА ПРОЦЕДУРАТА И ДОКТОРАНТА

Представеният комплект материали на електронен и хартиен носител е в съответствие с изискванията за придобиване на ОНС „Доктор“ според Закона за развитие на академичния състав в РБ (ЗРАСРБ), Правилника на МУ- Варна за развитие на академичния състав от 2017 г. и включва следните документи:

- заявление до Ректора за разкриване на процедура по защита;
- автобиография с подпис на докторанта;
- протокол от КС с положително решение за готовността за защита;
- копие на дипломи за завършена ОКС „бакалавър“ и ОКС „магистър“ с приложението към нея;
- заповед за зачисляване;
- заповед за отчисляване с право на защита;
- протокол от проведен изпит за докторантски минимум;
- декларация за оригиналност;

- списък с публикациите, свързани с темата на дисертационния труд (не по-малко от 3 пълнотекстови публикации) с подпис на докторанта;
- декларация за достоверност на представените документи.

Представеният пакет от административни документи са подготвени прецизно и старателно.

КРАТКИ БИОГРАФИЧНИ ДАННИ ЗА ДОКТОРАНТА

Златинка Лечева Георгиева е завършила Немска езикова гимназия „Вилхелм Пик“ в гр.Бургас. През 1981 г. се дипломира в Полувисш медицински институт “Д-р К. Везенков”, специалност „Медицинска сестра“- общ профил. Завършва две магистратури: в Пловдивски Университет „Паисий Хилендарски“, специалност „Биология, учител по биология, втора специалност химия” и в Медицински Университет - Пловдив, специалност „Обществено здраве и здравен мениджмънт”.

Своят професионален път започва като библиотекар, преводач на научна литература от немски и руски език в „База за развитие и внедряване на комунални услуги” гр. Бургас.

Има 15 годишен професионален опит като медицинска сестра в Първостепенна окръжна болница (днес УМБАЛ - Бургас), Отделение за интензивно лечение на сърдечно болни.

След успешно издържан конкурс през 1996 г. е назначена за асистент към катедра “Здравни грижи” при Университет „Проф. д-р Асен Златаров“ гр.Бургас. Като асистент много активно и равномерно през годините надгражда своите знания и умения с участия в 8 обучителни курса, два от които в Берлин и Турция.

Участва в обучението на студенти от специалностите - „Медицинска сестра“, „Организация и управление на туристическото обслужване”, „Организация и управление на хотели и ресторанти”, „Социална педагогика“ в Медицински колеж, Колеж по туризъм, Факултет обществени науки, Факултет по обществено здраве и здравни грижи - гр. Бургас. Преподава следните дисциплини в областта на сестринските грижи (СГ): Философия и въведение в сестринските грижи; Практически основи на сестринските грижи: Сестрински грижи при болни с хирургични заболявания; СГ за родилка и новородено; СГ в педиатрията; СГ в реанимация и интензивна терапия; СГ при инфекциозно болни; СГ за психично болни; Палиативни сестрински грижи; Принципи и методика на обучението;

Клинична учебна практика; Оказване на първа домедицинска помощ; Анатомия и физиология на човека.

Ас. Георгиева работи активно със студенти по проект "Студентски практики" с цел обогатяване на техните знания и умения в професионалното им направление. Осъществява научно-методическа работа със студенти от специалност "Медицинска сестра" под формата на курсови работи, реферати, доклади за участие в студентски сесии и конференции. За период от две години (2000 - 2002 г.) е ръководител на преддипломен педагогически стаж на студенти от МУ - София, Факултет "Сестринско дело". Ангажирана е като ръководител на курсове за Следдипломно обучение на медицински сестри от Детско и училищно здравеопазване в гр. Бургас.

Ас. Георгиева заема редица административни позиции: Еразмус координатор на катедра „Здравни грижи“; член на Общото събрание на Факултета по обществено здраве и здравни грижи (ФОЗЗГ); секретар на Катедрения съвет на катедра „Здравни грижи“ и член на Учебно-методичния съвет на ФОЗЗГ при Университет "Проф. д-р А. Златаров" гр. Бургас.

Има висока публикационна активност - над 20 научни статии в списания и сборници от наши и международни конференции. Участва като съавтор в 3 учебни пособия.

Член е на Българската асоциация на професионалистите по здравни грижи. и на НПО „Жени с онкологични заболявания и техните сподвижници“, Бургас. Владее отлично немски и руски език, има завършен курс английски език - B2 ниво.

АКТУАЛНОСТ НА ТЕМАТА

Представеният дисертационен труд е актуално и значимо изследване на проблема за професионалния стрес и професионалното прегаряне на медицинските сестри, работещи в болнични условия. Стресът не засяга просто отделните индивиди, той упражнява влияние върху цялата организационна структура и качеството на предоставяните медицински услуги, поради което изисква управлението му да става на всички мениджърски нива.

По съдържание и структура дисертационният труд отговаря на изискванията за защита на образователна и научна степен „Доктор“. Трудът е написан на 164 страници, включващи 33 таблици и 15 фигури. Структурно е разпределен в четири основни глави, предхождани от въведение. Научната разработка завършва със заключение, библиография и три приложения, които представят разработените от докторанта въпросници.

Първа глава представлява литературен обзор по темата в размер от 46 страници. Насочеността на обзора дава възможност емпиричното проучване да бъде построено върху научно представена теоретична база. Използвани са 239 литературни източници, от които 89 на кирилица, 150 на латиница и 7 интернет източника. Цитираната литература е съвременна и актуална, като повече от половината източници са от последните 10 год. – 135 (56,5%). Разгледани са много подробно и логично основните източници на стрес в работата на медицинските сестри: характер на професията; многообразни функции; недостатъчна осигуреност с медицински сестри; висока миграция на медицинските сестри; демографски характеристики. Оригинална е идеята да се съпостави нивото на стрес при българските и чуждестранните специалисти по здравни грижи.

Проследено е влиянието на стреса върху физическото и психическо здраве на медицинските сестри от различни сектори на здравната система, като логично са разгледани в теоретичен аспект и различни копинг стратегии за справяне със стреса. Обзорът завършва с обобщение на специфичните особености в работата и нивото на стрес при медицински сестри в различни отделения. Изтъкват се липсата на цялостна визия за превенция на стреса сред медицинските сестри на институционално (болнично) ниво и на изследвания на професионалния стрес сред каквито и да е категории здравни работници в Югоизточна България, които са мотивирали докторантката да разработи настоящия дисертационен труд.

В глава **"Цел, задачи и методика на проучването"** са изведени логично, в рамките на 7 страници, целта, задачите, хипотезата, предмет и обект на изследване, включващи критерии, единици и признаци на наблюдение и използвани методи. Целта, задачите и методологията са ясно и точно формули, и са насочени към решаването на разглеждания проблем „изследване на източниците на професионален стрес, наличието и нивата на проявление на бърнаут синдром сред болничните медицински сестри и разработване на стратегически насоки за тяхната превенция и контрол". Основната теза на докторантката е, че медицинските сестри, работещи в болнични условия, са подложени на стрес и развиват бърнаут синдром с различни нива и прояви, като водещите причини за това са от административно-организационен характер. Приемам хипотезата за адекватно формулирана и съответстваща на целта на дисертационния труд и изложените теоретични постановки в литературния обзор.

Технически единици на наблюдение са най-големите лечебни заведения за болнична помощ с държавна, общинска и частна собственост в три големи града в

Югоизточна България – УМБАЛ – гр. Бургас, УМБАЛ „Дева Мария“ – гр. Бургас, МБАЛ „Бургасмед“ – гр. Бургас, МБАЛ „Лайф хоспитал“ – гр. Бургас, МБАЛ „Д-р Иван Селимски“ – гр. Сливен, МБАЛ „Св. Пантелеймон“ – гр. Ямбол; Комплексен онкологичен център (КОЦ), Център за психично здраве със стационар (ЦПЗ) – Бургас и Специализирана болница за активно лечение (СБАЛ) - „Аджибадем Сити клиник“ – Бургас. Обхванати са 25 отделения с консервативен, хирургичен, педиатричен, онкологичен, реанимационен и психиатричен профил.

Логическа единица на наблюдение са медицински сестри на основен трудов договор, с общ трудов стаж по специалността над една година. Включващите критерии при избора на единиците на наблюдение са точно и конкретно формулирани, което дава възможност да се проявят търсените основни признаци и да се събере достоверна информация.

Извадката е в размер от 436 респондента. Погледнато в проценти това са 41% от всички сестри, работещи в гр.Бургас към момента на проучването, 23% от работещите в гр. Сливен и 32% в гр. Ямбол. Тази мащабност на проучването гарантира много добра представителност на извадката и значимост на получените резултати.

Ас. Георгиева предлага авторска изследователска методика, позволяваща провеждането на надеждно изследване. За целите на проучването са разработени три въпросника:

- **Въпросник към медицинските сестри**, включващ пет основни раздела изучаващи социално демографската характеристика, стреса, бърнаут синдром, видовете стресогени, здравно състояние и стил на живот на респондентите. При създаването на този въпросник са използвани адаптиран въпросник за нивото на стреса (въпросник на **Girdin**), адаптирания за българската популация специализиран въпросник **Maslach Burnout Inventory (MBI)**, Human Services Survey (MBI-HSS) и приетия Scoring Key.
- **Въпросник за проучване на мнението** на медицинските сестри на ръководна длъжност (главни и старши медицински сестри), относно превенцията и контрола на професионалния стрес/бърнаут синдром.
- **Въпросник за експертна оценка на Модел** на стратегически насоки за превенция и контрол на професионалния стрес/бърнаут синдром.

При обработката на получените първични данни са използвани адекватни статистически методи, които дават възможност да бъдат разкрити съществени

взаимовръзки между основните факториални и резултативни признаци, и да бъдат изведени статистически значими изводи.

Най-съществената част от научния труд е представен в глава трета „**Резултати и обсъждане**” и е в размер от 71 страници. Анализът на събраните данни е представен компетентно и задълбочено в 11 параграфа, които следват последователността на поставените задачи.

Резултатите от проучването са интерпретирани коректно по отношение на основните показатели.

Добро впечатление прави онагледяването на резултатите след статистическата обработка на събраните данни. Това прави анализът и интерпретацията на резултатите по-достъпни и съпоставими с аналогични проучвания.

Направените проучвания, анализи, констатации и установените взаимовръзки, както и натрупания професионален опит дават изключителната възможност на ас. Георгиева да разработи „Модел на стратегически насоки за превенция и контрол на професионалния стрес/бърнаут при болнични медицински сестри”. Проблемът за справяне със стреса и синдрома на професионално изчерпване и неговата превенция е многоаспектен, а това изисква анализ и решаване на редица сложни проблеми от организационно, нормативно, квалификационно, поведенческо, етично и психологическо естество. Описани са много подробно и задълбочено възможностите на всички заинтересовани страни (вътрешноинституционални и външноинституционални структури, и не на последно място самия индивид) в решаването на този проблем.

Направените изводи отразяват в синтезиран вид основните аспекти на проведеното изследване. Основният извод е, че при медицинските сестри нивото на стрес е много високо и при повече от половината от тях степента на проявление на бърнаут синдром е средна или висока. Липсва ефективно прилагана стратегия за справяне със стреса, поради което потърпевшите компенсират състоянието си с нездравословно поведение – тютюнопушене, прекомерна употреба на алкохол и седативи.

Формулираните приноси са реални и отразяват значимостта на представения труд. Съществени приноси с теоретично-познавателен характер са проучените за първи път професионален стрес и бърнаут синдром при болнични медицински сестри в Югоизточна България; проучените и систематизирани стресогенните

фактори в три групи – социално-икономически, професионално-организационни и психо-емоционални; направената оценка на професионалния стрес върху здравословното състояние на болничните медицински сестри.

Най-значимият практико-приложен принос е разработения „Модел на стратегически насоки за превенция и контрол на професионалния стрес/бърнаут при болнични медицински сестри“, като не може да се пренебрегне и доказването на неадекватните административно-организационни условия за главен източник на стрес сред специалистите по здравни грижи.

Направени са препоръки към различни държавни административни органи, Националната и регионалните съсловни организации (БАПЗГ), Медицинските образователни институции и Болничното управление. Приемам като най-спешни и наложителни промените, които трябва да бъдат предприети от Държавните органи и управлението на болниците. Необходимо е балансиране на човешкия ресурс в здравеопазватната мрежа чрез: регулиране и ограничаване миграцията на здравни специалисти; повишаване на трудовото възнаграждение; стимулиране на професионалната мотивация и кариерно израстване; достигане на световните препоръки за нужното съотношение лекар/медицинска сестра в лечебните заведения. На институционално ниво трябва да се въведат тренинг-програми за развиване на умения за справяне с конфликтни ситуации, комуникативни и психологически проблеми и привличане на експерти за активно участие в превенция и управление на професионалния стрес и бърнаут синдром.

АВТОРЕФЕРАТ

Авторефератът към дисертационния труд е оформен съгласно изискванията и отразява в стегнат вид целите, задачите, използваните методи, резултатите, направените изводи и препоръки.

ПУБЛИКАЦИИ ПО ТЕМАТА НА ДИСЕРТАЦИОННИЯ ТРУД

Докторантката представя четири пълнотекстови научни публикации по темата на дисертацията. Три от публикациите са в престижни български списания, а една е в реферирано международно списание с Global Impact Factor. Във всички научни трудове ас. Георгиева е първи автор, което гарантира нейното участие в проучването, анализирането на данните и оформянето на крайния вид на статиите. Научните трудове отразяват същността на дисертационното изследване и напълно отговарят на актуалните изисквания за придобиване на образователната и научна степен “Доктор”.

ЛИЧНИ ВПЕЧАТЛЕНИЯ

Познавам отлично докторант Златинка Георгиева от обучението ѝ в магистратурата по „Здравен мениджмънт“ в МУ-Пловдив - бях нейн преподавател и научен ръководител на дипломната работа. Тя изпълняваше изключително отговорно и добросъвестно задачите, свързани с разработването на научния труд. Придоби умения за провеждане на целенасочени, прецизни и мотивирани изследвания. Заслужава да се изтъкнат добрите ѝ комуникативни умения и уменията ѝ за работа в екип, зачитането, уважението и съобразяването с направените препоръки и съвети в процеса на разработването на дипломната работа. В личностен план, ас. Георгиева е изключително отговорна, дисциплинирана, принципна, коректна и етична в отношенията си с колегите.

ЗАКЛЮЧЕНИЕ

Дисертационният труд съдържа теоретично-познавателни и практико-приложни резултати и отговаря на всички изисквания на Закона за развитие на академичния състав в Република България (ЗРАСРБ), Правилника за прилагане на ЗРАСРБ и Правилника на МУ - Варна.

Докторант Златинка Георгиева притежава задълбочени теоретични знания и професионални умения по научната специалност, като демонстрира качества и умения за самостоятелно провеждане на научно изследване.

Предвид изтъкнатите качества на дисертационния труд, а именно актуалността на темата, използваните методи, получените резултати със статистическа релевантност и богат приносен характер, убедено давам своя положителен вот и препоръчвам на уважаемите членове на Научното жури да гласуват положително за присъждането на образователната и научна степен “Доктор” на Златинка Лечева Георгиева по област на висшето образование 7. Здравеопазване и спорт, професионално направление 7.4. Обществено здравеопазване, специалност „Управление на общественото здраве” .

17. 08. 2018 г.

гр. Пловдив

Изготвил рецензията:

/проф. д-р М. Семерджиева, дм /

